

A CONSERVACIÓN PREVENTIVA DOS FONDOS DOCUMENTAIS DO MUSEO DO CASTRO DE VILADONGA

*Mª Carmen Faiña Puig**
*Carolina Pérez Pérez***

INTRODUCCIÓN

O Museo do Castro de Viladonga custodia na súa colección, ademais dos fondos museográficos, os fondos documentais desde as primeiras escavacións no ano 1971 ate hoxe. Os fondos documentais máis antigos inclúen: as memorias das distintas campañas de escavación, diarios de escavación manuscritos e documentación administrativa ademais de fotografías en branco e negro, en cor, e debuxos.

Todos estes documentos que foron consultados directamente durante moitos anos presentan alteracións características derivadas da manipulación, ademais dunha inadecuada almacenaxe, como son pequenas roturas, abrasións, dobreces, sucidade, etc. Para evitar este uso continuado decidiuse dixitalizar esta documentación e conquistar dous obxectivos importantes: por un lado preservar esta valiosa información e, por outro, mellorar e facilitar a súa consulta e, polo tanto, acadar unha maior difusión.

O soporte de papel é un material que debe ter unhas condicións axeitadas para a súa preservación, polo que solicitamos a colaboración do Arquivo Histórico Provincial de Lugo (AHPL) para asesorarnos na mellora das medidas de conservación. A súa restauradora, coautora deste artigo, achegouse ao museo para facer unha diagnose do estado de conservación destes fondos e propoñer o tratamento máis axeitado.

Agradecemos desde aquí á directora do AHPL, Mª Dolores Pereira Oliveira que facilitou esta colaboración. Nunha segunda fase, despois da diagnose, achegámonos ao AHPL para realizar o tratamento no seu laboratorio de restauración. Polo tanto, foi un traballo de colaboración moi enriquecedor entre as dúas institucións e dúas especialidades ben diferentes como son o documento gráfico e a arqueoloxía.

A documentación que presentaba máis alteracións eran as memorias de escavación e as fotografías máis antigas, fundamentalmente das décadas dos anos 70 e 80. As memorias de escavación do primeiro escavador do castro, Manuel Chamoso Lamas, inclúen listados de pezas e algúns debuxos; a maioría están mecanografadas e os cadernos manuscritos.

Todas as fotografías achegan unha valiosa información tanto da evolución histórica das campañas de escavacións e dos materiais que foron exhumándose, coma do proceso de construción do edificio do museo e da súa ampliación e montaxe expositiva. Asemade hai moitas fotografías de traballos de escavación e tratamento do material arqueolóxico, como o lavado e o siglado. Tamén son testemuño do persoal que traballou ao longo de todos estes anos, tanto nos traballos arqueolóxicos coma nos museográficos.

Estes fondos documentais despois de seren dixitalizados está previsto incluílos na base de datos DOMUS.

* Restauradora do Arquivo Histórico Provincial de Lugo.

** Restauradora do Museo do Castro de Viladonga.

O TRATAMENTO REALIZADO

A primeira fase do tratamento foi unha diagnose visual para logo realizar a proposta de actuacións de conservación preventiva e de almacenaxe. O máis importante foi resolver as alteracións debidas á inadecuada almacenaxe desta documentación para garantir unha preservación a longo prazo.

DOCUMENTOS MANUSCRITOS E IMPRESOS

Documentos do fondo

O fondo gráfico caracterízase pola diversidade de tipo de documentos tanto manuscritos como impresos, na súa maioría en formato folio, pero tamén aparecen formatos tipo cuartilla e apaisados. Todos comparten o mesmo tipo de soporte: papel continuo. Este tipo de papel caracterízase pola súa baixa durabilidade fronte aos papeis artesanais ou de tinta, xa que a calidade vén dada polo tipo de fibra utilizada e polos elementos engadidos na súa fabricación.

Certamente a diminución da calidade do papel xorde a finais do século XVIII, coa incorporación paulatina de compostos e métodos de fabricación que acurtan a vida do papel. O uso do alumbre e da colofonia como aprestos, o branqueo con cloro, a introdución de cargas e outros aditivos, o uso de pila holandesa dan como resultado fibras máis curtas. Todo isto culmina coa introdución de fibras de madeira (con menos

cantidade de celulosa pura) na industria papeleira de mediados do século XIX que dá como resultado un papel máis inestable e crebadizo.

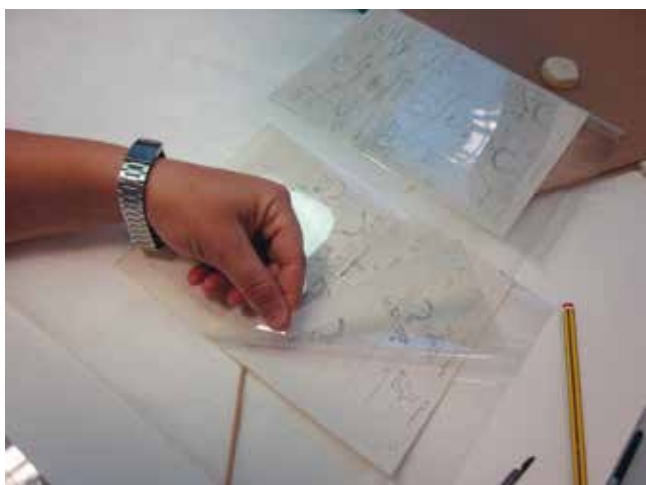
As actuacións que se levaron a cabo sobre a documentación van encamiñadas a mellorar a súa instalación e as condicións para a súa manipulación. A substitución de materiais inadecuados, a fabricación de caixas individuais con materiais de recoñecida inocuidade son, entre outras, as accións que se viñeron realizando para conservar os fondos.

SUBSTITUCIÓN DE FUNDAS DE PLÁSTICO

Algúns debuxos e apuntamentos estaban instalados en fundas de plástico seladas con cinta autoadhesiva. Trátase dunha montaxe inapropiada para a conservación de documentos por diversos motivos:

- Por un lado, descoñécese o tipo de material utilizado, xa que non todos os materiais plásticos son axeitados para a conservación de documentos a longo prazo. Hai que evitar aqueles plásticos que conteñan plastificantes ou outros elementos volátiles na súa composición, por iso non deben utilizarse os acetatos nin nitratos de celulosa ou PVC ou o caucho.

- O uso de cinta celofán non é a forma máis axeitada para realizar un selado, xa que este tipo de cintas degradanse facilmente e en pouco tempo, oxidándose e perdendo o seu poder adhesivo. Así mesmo, a montaxe está realizada de forma totalmente axustada ao documento, é dicir, sen deixar espazo perimetral, co cal faise case imposible de manipular o papel para introducilo ou sacalo da funda, sen que supoña risco de rotura ou rachado. O feito de axustar tanto a funda provoca que o adhesivo da cinta celofán se disolva e se pegue ao papel.

Sistema de almacenaxe inadecuado con cinta autoadhesiva.

Unha vez eliminado o sistema anterior de almacenaxe realizáronse fundas elaboradas con láminas de PET (tereftalato de polietileno) concretamente Mylar®. Trátase dun plástico quimicamente inerte, libre de ácidos e plastificantes que permite a lectura do documento sen ter que manipulalo directamente. O selado deste material realízase mediante fusión por calor, de xeito que evitamos o uso de adhesivos. Sélase por dous lados continuos e deixamos unha marxe de folgura por seguridade, desta forma o documento pode transpirar e facilítase a súa manipulación no caso de ter que sacalo da súa funda.

Fundas de Mylar seladas con calor.

ELIMINACIÓN DE ELEMENTOS METÁLICOS

O uso de sistemas de suxeición de natureza metálica (grampas, clips, chinchetas, etc.) é moi común na documentación de arquivo. Estes elementos en determinadas condicións de humidade tenden a oxidarse, degradando os papeis que grampan con coloracións marróns-arrubiadas que acaban por provocar roturas se non se eliminan. Por isto substitúense as grampas por un cosido con fío de liño aproveitando os orificios existentes.

Substitución de grampas por cosido con fío de liño.

ALMACENAMIENTO: CARPETAS DE CATRO SOLAPAS E CAIXAS DE CONSERVACIÓN

A primeira protección física coa que dotaremos ós documentos, ao tratárense de manuscritos de pouca paxinación e sen encadernación, serán carpetiñas de catro solapas de maneira que protexan todos os lados do documento. O papel de 120 gr. utilizado para esta montaxe posúe unha serie de características que o fan axeitado para estar en contacto cos documentos:

- 100% alfacelulosa
- Libre de ácidos
- Reserva alcalina
- Proba de permanencia (Norma ISO 9706:1994)¹
- P.A.T. Photographic Activity Test (ISO 189916)²

Fabricación de carpetiñas de catro solapas a medida.

Conxunto de documentos coa protección individual.

Por último, dotamos aos documentos de caixas de conservación deseñadas a medida e con materiais que non representen perigo de dano químico para os escritos que albergan. As vantaxes destas embalaxes son múltiples:

- *Protección fronte á luz:* evita a exposición directa a calquera radiación. Con isto conséguese reducir a ameaza que supón a exposición prolongada dun documento fronte á luz e as súas consecuencias, é dicir: descoloración de tintas, amarelamento do papel, diminución de alfa celulosa e perda de resistencia.

¹ Norma Internacional para que o papel destinado a conservación sexa considerado permanente, que conserve as características físico-químicas durante un longo período de tempo.

² American National Standard Institute (ANSI) avalía a calidade dos papeis utilizados para a confección de sistemas de protección para fotografías.

- *Protección fronte á sucidade e gases contaminantes:* evita a introdución de elementos alleos. Supoñen unha barreira física e o cartón das caixas é capaz de absorber contaminantes debido á súa composición.

- *Protección fronte á HR:* amortece os cambios e flutuacións exteriores da HR.

- *Protección física* fronte a golpes, abrasións, caídas ou outras circunstancias.

O material para a elaboración destas caixas é un cartón de 650 μ (Premier™) que permite facilmente o troquelado e pregado, por iso non se necesita o uso de ningún tipo de adhesivo para a súa fabricación. Ao igual que o papel utilizado para as carpetiñas, este cartón posúe unhas propiedades axeitadas para a conservación de documentos (P.A.T., permanencia, reserva alcalina, libre de ácidos, etc.).

eliminar estes restos mediante o uso de xeles ríxidos de agar-agar, que transmiten certa humidade e facilitan a eliminación de forma mecánica.

Eliminación do adhesivo con xel ríxido.

DOCUMENTACIÓN FOTOGRÁFICA

Estado inicial da documentación fotográfica do fondo.

A maior parte do material fotográfico que forma parte deste fondo presentaba certa deformación e restos no dorso dun segundo soporte de natureza celulósica. A maioría destas fotografías foron utilizadas para unha exposición polo que estiveron pegadas a un soporte, probablemente un panel, e por iso presentan restos de adhesivo. En determinados casos decidiuse

Para corrixir a deformación realizouse un alisado mediante unha lixeira humectación e secado entre secantes e peso. Para poder consultar estas fotografías sen ter que manipulalas directamente optouse pola fabricación dunhas fundas transparentes de Mylar® seladas por dous lados mediante fusión.

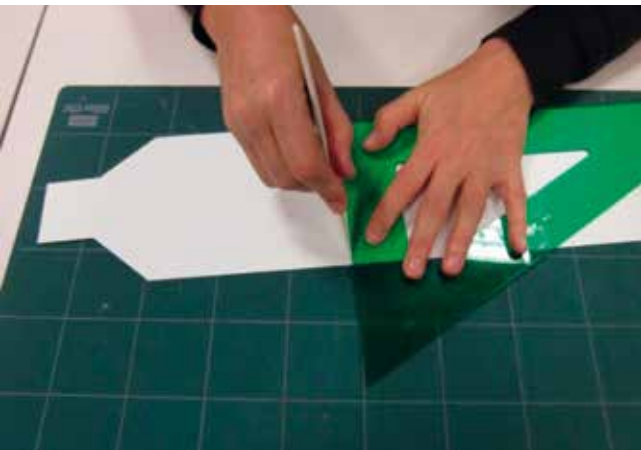

Selado das fundas mediante fusión.

Unha vez que todas as fotografías estiveron dotadas das súas respectivas fundas, realizáronse unhas faixas para manter unidos os diferentes conxuntos.

Caixas realizadas a medida para o almacenaxe do fondo.

Fabricación de faixados.

Para o almacenamento do material fotográfico optouse, ao igual que para a documentación manuscrita, por unha caixa de catro solapas, pero debido ao excesivo peso desta documentación empregouse cartón corrugado con microcanal. Trátase dun cartón lixeiro pero con suficiente rixidez para soportar o peso, cunha serie de características que o fan axeitado para albergar e conservar documentación (P.A.T., permanente, libre de ácidos e reserva alcalina).

Este tratamento de conservación realizado ao fondo documental do Museo do Castro de Viladonga fíxose grazas á colaboración do AHPL. O resultado supón unha notable mellora para a preservación a longo prazo desta valiosa documentación gráfica. Cómpre destacar que, ademais do tratamento directo dos documentos precisase unha axeitada embalaxe que tamén facilita un ordenado e correcto almacenaxe.

BIBLIOGRAFÍA

DÍAZ DE MIRANDA, María de los dolores; HERRERO MONTERO, Ana María. *El papel en los archivos*. Ediciones Trea, 2009.

SÁNCHEZ HERNANPEREZ, Arsenio. *Políticas de conservación en bibliotecas*. Ed. Arco libros, 1999.

TACÓN CLAVAÍN, Javier. *La conservación en Archivos y bibliotecas*. Ollero y Ramos, 2008.

TACON CLAVAÍN, Javier. *Soportes y técnicas documentales. Causas de su deterioro*. Ollero y Ramos, 2011.

VAILLANT CALLOL, Milagros; VALENTÍN RODRIGO, Nieves. *Principios básicos de la conservación documental y causas de su deterioro*. Ministerio de Educación y Cultura, 1996.

VERGARA, José. *Conservación y restauración de material cultural en archivos y bibliotecas*. Biblioteca profesional, Generalitat Valenciana, 2002.

